

Die Gewildheid, Geskiedenis, Struktuur, Waarde en Gevare van 'n Lewensvisie

Prof. B.J. van der Walt

“Die lamp van die liggaam is die oog” (Matt. 6:22)

Synopsis

The Popularity, History, Structure, Value and Dangers of a Worldview

The question about the most essential characteristics of the Christian faith is as old as Christianity itself. How should the content of the Christian faith be “clothed” to be relevant to the entire life of believers? This crucial question has been answered in a variety of ways. One way of addressing the vital issue was to clothe the Christian faith in the “garment” of a Christian worldview. To conceive of Christianity as a worldview has been one of the most significant developments in the recent history of Christendom. The aim of this exploration is to have a closer look at and evaluation of the concept of a worldview. The first section draws attention to the popularity of the worldview concept amongst a section of Christians during the past century. (It also provides important bibliographical information.) The following questions are then discussed: How did the idea of a worldview originate? How does a worldview look like (its structure)? When does a worldview experience a crisis? Are there any criteria to judge the correctness of a worldview? What are the advantages and disadvantages and even dangers connected to a world-viewish conception of the Christian faith?

1. Inleiding: Vrae rondom lewensvisie

Dwarsdeur die geskiedenis van die Christendom is die vraag na wat die essensiële trekke van die Christelike geloof is/behoort te wees, gestel. Voorbeelde van antwoorde op die vraag is onder andere 'n hele aantal bely-

denisskrifte en 'n nog veel groter verskeidenheid teologieë. Vandag is dit nog steeds 'n aktuele vraag hoe 'n Christen sy/haar geloof moet inkleef, sodat dit relevant vir die hele lewe kan wees. Een van die mees betekenisvolle antwoorde hierop was om 'n mens se geloof as 'n lewensvisie of lewens- en wêreldbeskouing te beskou. Hierdie verkenning wil hierdie soort vergestaltung van die Christelike geloof van nader bekyk en evalueer. Ter inleiding word die aandag gevestig op die populariteit van 'n lewensbeskoulike Christendom by sekere Christene gedurende die afgelope eeu. (Terselfdertyd word daarmee belangrike bibliografiese informasie gebied.) Daarna word op die volgende belangrike vrae gefokus: Waar kom die idee van 'n lewensvisie vandaan? Wat moet onder die begrip verstaan word? Wanneer beland 'n lewensvisie in 'n krisis? Bestaan daar enige maatstawwe vir die korrektheid van 'n lewensvisie? Wat is die voor- en nadele (selfs gevare) verbonde aan 'n lewensbeskoulike opvatting van die Christelike geloof?

2. Die populariteit van 'n Christelike lewensvisie – 'n bibliografiese oorsig

Hierdie oorsig maak nie op volledigheid aanspraak nie. Die bedoeling is slegs die volgende: Om eerstens aan te toon hoe gewild 'n lewensbeskoulike benadering onder 'n sekere groep Christene (hoofsaaklik die evangeliese en gereformeerdes) was en nog steeds is. Tweedens is die oogmerk om – ook al is bibliografiese oorsigte nie die interessantste leesstof nie – vir lesers wat in die onderwerp geïnteresseerd is 'n aanduiding van die beskikbare materiaal daarvoor te gee.

2.1 Vroeëre geskrifte

Gewoonlik word Johannes Calvyn (1509-1564) se *Institutio Christianae religionis* (finale edisie in 1559) as die eerste lewensbeskoulike werk binne die Reformatoriese tradisie beskou. Hy gebruik egter nog nie die term nie, maar praat van *philosophia christiana*. Soos uit die historiese oorsig hierna nog sal blyk, ontstaan die begrip “lewensvisie” eers veel later. As eerste belangrike bydrae word gewoonlik verwys na Abraham Kuyper (1837-1920) se lesings oor die Calvinisme in die V.S.A. in 1898 (vgl. Kuyper, 1899). Die populariteit daarvan blyk uit die talle herdrukke wat dit daarna by verskillende uitgewers in verskillende wêrelddele beleef het (vgl. Heslam, 1998 vir besonderhede).

'n Volgende bydrae is dié van H. Bavinck (1854-1921) in 1913, hoewel dit nie naastenby die trefkrag van Kuyper se werk gehad het nie. J.H. Bavinck (1928) benader lewensvisie meer psigologies – die invloed van persoonlikheidseienskappe op 'n lewensvisie.

Tot ongeveer die helfte van die vorige eeu was die invloed van die Calvinistiese (later “Reformatoriese” genoem) lewensvisie in Nederland duidelik merkbaar. Sover die outeur se kennis strek, verskyn daar egter nie

weer sistematiese uiteensettings daarvan nie. In die Reformatoriese denke word 'n Christelike lewensvisie wel as voorwetenskaplike vertrekpunt erken, maar die klem val by figure soos D.H.Th. Vollenhoven (1892-1978) en H. Dooyeweerd (1894-1977) en hulle navorgers meer op die wetenskaplike uitwerking daarvan in die filosofie en ander vakgebiede. (Vir 'n inleiding in die Reformatoriese lewensvisie is Dooyeweerd, 1979 dus meer toeganklik as Dooyeweerd, 1957 waarin sy filosofie uiteengesit word.)

Dit is interessant dat daar in Suid-Afrika egter nog tot in die sestigerjare geskifte verskyn wat eksplisiet oor 'n Christelike lewensvisie handel. Voorbeelde hiervan is Stoker (1961), Taljaard (1963) en Strauss (1964).

2.2 Nuwe belangstelling

Vanaf ongeveer die tagtigerjare van die vorige eeu ontstaan egter talle nuwe pogings om die Christelike geloof as 'n omvattende, integrale lewensvisie te formuleer. Dit gebeur veral deur nasate van Reformatoriesdenkende immigrante uit Nederland na Engelstalige wêrelddele soos Kanada en die V.S.A. met groot invloed ook op die sogenaamde “Evangelicals”.

Hierdie oorsig van die groot hoeveelheid materiaal wat sedertdien die lig gesien het, word in die volgende vier kategorieë ingedeel: (1) meer algemene inleidings tot 'n Christelike lewensvisie; (2) werke wat veral toegespits is op 'n vergelyking van die Christelike met ander lewensvisies; (3) toepassings van 'n Christelik-lewensbeskoulike benadering op verskillende vakgebiede; (4) lewensbeskoulike toepassings op die alledaagse lewenspraktyk.

2.2.1 Algemene werke

Die opname van werke in hierdie lys impliseer nie 'n evaluering nie – hulle is nie almal ewe waardevol nie en ook nie almal uitgesproke Reformatoriese nie. In Engeland, Kanada, Nieu-Seeland, Suid-Afrika en die V.S.A. kan die volgende genoem word: Adeyemo (1993), Barcus (1977), Bradley (1996), Chaplin *et al.* (1986), Colson & Pearcey (1999a en 1999b), Gousmett (1996a en 1996b), Hoffecker (1986-1988), Holmes (1983), Klapwijk, (1989), Marshall & Gilbert (1998), Moreland & Craig (2003), Olthuis (1985, 1989, 1991, 2007), Pearcey (2004), Palmer & Horton (2002), Schlossberg & Olasky (1987), Shaw (1989), Sire (1990 en 2004), Smit (s.j.), Spykman (1985), Strauss (1990), Van der Walt (1994, 2000, 2001, 2004, 2006), Venter (1991), Walsh & Middleton (1984) en Wolters (1983, 1985, 1988, 1989, 1992 en 2007).

Die populariteit van laasgenoemde drie skrywers blyk daaruit dat Wolters (1985) reeds in verskeie tale (o.a. Nederlands, Japanees, Indonesies,

Koreans, Spaans en Afrikaans – vgl. Wolters, 1992) vertaal is. Die outeur weet nie of Walsh & Middleton (1984) ook vertaal is nie, maar sy gewildheid blyk daaruit dat dit reeds veertien herdrukke beleef het. Ook wat kwaliteit betref ('n duidelike Reformatoriese stem) sou hierdie twee werke die outeur se persoonlike keuse wees.

2.2.2 Vergelykings van die Christelike met ander lewensvisies

Hoewel die reeds genoemde geskrifte – soms terloops en soms breër – hul Christelike lewensvisie met ander lewensbeskouings vergelyk en daarteenoor stel, fokus die volgende werke meer eksplisiet op so 'n konfrontasie. Blamires (1970, 1988) behandel die sekularisme, Blamires (1999) en Middleton & Walsh (1995) die postmodernisme en Clapp (1998) die hedendaagse verbruikerskultuur. Die volgende skrywers wil lesers help om 'n verskeidenheid ander lewensvisies (en godsdienste) te verstaan: Brunett (1990), Geisler & Watkins (1990), Guinness (1995), Nash (1992), Roques & Tickner (1994) en Sire (1976 met verskeie herdrukke).

2.2.3 Toepassings van 'n Christelik-lewensbeskoulike benadering op verskillende vakgebiede

Naugle (2002:187 e.v.) behandel die rol van lewensvisies op natuurwetenskaplike gebied asook (p. 209 e.v.) in die sosiale wetenskappe. Ook Marshall e.a. (1989) fokus op die sosiale wetenskappe. Die volgende skrywers benader verskillende ander vakgebiede vanuit 'n Christelik-lewensbeskoulike hoek: Goudzwaard (1981, 1984) die politiek-sosiaal-ekonomiese, Miller (2001) ekonomiese ontwikkeling, Aay & Griffioen (1998) geografie, Kearney (1984) volkekunde, Hiemstra (1997) die uitsaaimedia, Griffioen (2003a, 2003b, 2006) kultuurfilosofie, Bartholomew & Goheen (2004) en Spykman (1985 en 1992) die teologie, Byl & Visker (1999) en Visker & Hoffman (1997) rekreasie en sport. Hoewel baie van die reeds genoemde werke (ook dié onder subafd. 2.2.1) ook gedeeltes oor Christelike (hoër) onderwys bevat, is dit die spesifieke fokus van skrywers soos Dockery & Thornbury (2002), Garber (1996), Gill (1989), Holmes (1985), Naugle (2004), Stronks & Bloomberg (1993) en Seerveld (2002).

2.2.4 Toepassings op die alledaagse lewenspraktyk

Ook hier moet gesê word dat die meeste van die reeds genoemde bronne talle illustrasies en toepassings op praktiese lewensprobleme bevat. Die volgende twee werke is egter daarop toegespits: Frey e.a. (1983) en Frey e.a. (1986).

Hierdie kort, uiteraard onvolledige oorsig, bied nogtans 'n goeie beeld van die gewildheid asook die toepassingsmoontlikhede van 'n Christelike

lewensbeskoulike benadering. Dit blyk 'n belangrike manier te wees om aan 'n mens se Christelike oortuigings gestalte te gee en dus verder ondersoek te word. Die eerste belangrike vraag is wanneer en by wie so 'n lewensbeskoulike kyk op die werklikheid ontstaan het?

3. Oorsprong van die idee van 'n lewensvisie

Veral Wolters (1989:14-25) en Naugle (2002) en (meer indirek) ook Coletto (2007) lewer waardevolle navorsing in verband met die oorsprong en ontwikkeling van die idee van 'n lewensvisie (vgl. McConnel, 2004). Aangesien dié bronne geraadpleeg kan word, word hier alleen enkele hoofmomente uit die geskiedenis uitgelig. Dit gaan dus nie in die eerste plek om 'n “biografie” van die begrip “lewensvisie” nie, maar om die konsep self beter te begryp (en in die volgende afdeling nog verder te kan uitbou).

3.1 Die geskiedenis in voëlvlug

Anders as wat 'n mens sou verwag, is die begrip “lewensvisie” nie van Bybelse of Christelike oorsprong nie, maar 'n produk van die Westerse sekulêre filosofie. Die Duitse rasionalistiese filosoof, Immanuel Kant, gebruik die begrip “Weltanschauung” die eerste keer in die geskiedenis in sy werk *Kritik der Urteilskraft* (1790) in die betekenis van 'n redelike konsep van die wêreld of werklikheid (vgl. Naugle, 2002:58, 59). Daarna versprei die woord na die res van die Europese en Engelse wêreld.

3.1.1 W. Dilthey (1833-1911)

Hoewel ook ander denkers van die negentiende eeu (bv. Hegel en Kierkegaard) in die verband belangrik is, word Dilthey gewoonlik as die vader van die idee van 'n lewensvisie genoem, aangesien hy 'n hele “Weltanschauungslehre” ontwerp waarin hy die ontstaan en vergelyking van verskillende lewensvisies verduidelik. Belangrike vrae wat daarin aan die orde kom, is onder andere hoe die wêreld lyk, waar ek vandaan kom, waarom ek bestaan, wat ek hier moet doen en wat eindag van my sal word (vgl. Naugle, 2002:83).

Volgens hierdie denker is lewensvisies tyds- en kultuurbepaalde verskynsels. Sy historisme lei egter nog nie – soos die geval by latere denkers – tot die gevolg dat lewensvisies heeltemal relatiewe verskynsels is nie. Volgens Naugle (2002:97,98) probeer Dilthey nog 'n tussenweg volg tussen metafisiese absolutisme (lewensvisies is universeel en tydloos geldig) en historistiese relativisme en skeptisisme.

3.1.2 F. Nietzsche (1844-1900)

By hierdie denker sien 'n mens egter die volle konsekwensies van die irrasionalistiese historisme. Volgens hom is die waarheid 'n dwaling waar-

sonder sommige mense ongelukkig nie kan leef nie. Teenoor die gedagte dat 'n lewensvisie waarheid oor die werklikheid sou bied, vat Naugle (2002:102) sy standpunt só saam: “There is no true truth, only subjective projections, linguistic customs, habitual thinking and reified cultural models. All worldviews are ultimately fictitious”.

Nietzsche se standpunt dat 'n lewensvisie altyd 'n gekleurde bril is, is korrek; so ook sy waarskuwing dat lewensvisies gereïfiseer kan word, belangriker as die werklikheid wat dit moet weerspieël. Dit beteken egter nie dat hulle by voorbaat verwerp moet word nie, want 'n mens – ook Nietzsche self – kan nie (soos nog later sal blyk) daarsonder nie. Lewensvisies moet eerder – soos alle ander menslike kultuurprodukte – voortdurend gekorrigeer word.

Hierdie denker op die grens van die twintigste eeu is dus korrek dat die rasionalistiese dogmatisme van die modernisme, wat die werklikheid in 'n intellektualistiese skema probeer forseer, onaanvaarbaar is. Sy “oplossing” van irrasionalistiese nihilisme en skeptisisme is egter ook onaanvaarbaar. Maar wat is die uitweg tussen die Scylla en Charybdis?

3.1.3 *Die twintigste eeu*

Die irrasionalistiese (veral eksistensialistiese) denkers soos Jaspers en Heidegger sit volgens Naugle (2002:110 e.v.) die historisties-relativistiese lyn voort en beskou ook die verskynsel van 'n lewensvisie daarvolgens. Dit beteken nie dat hierdie denkers – anders as wat Christene soms dink – nie bewus was van die selfvernietigende karakter van die historisme nie. Naugle (2002:111) sê byvoorbeeld dat Husserl besef het “If historicism is true, then it must be false, for the principles of historicism must also be a product of historical forces, and therefore relative. If they are relative, then they can not be used in some absolute way to deny the objective validity of the sciences”.

3.1.4 *Die postmodernisme*

Die (irrasionalistiese) postmoderne of laatmoderne denke vanaf die laat-twintigste eeu lui volgens vele die doodsklok oor alle lewensvisies. Volgens Marshall e.a. (1989:12) het ons 'n “post-lewensbeskoulike” tyd betree as gevolg van die ekstreme pluralisme van denkers soos Lyotard, Kuhn en Feyerabend. Volgens hierdie denkers bestaan daar nie meer 'n enkele wêreld nie, maar soveel wêreldes as wat daar wêreldbeskouings is. Daar kan ook nie meer 'n stryd tussen verskillende lewensvisies wees nie, want daar kan alleen van konflik sprake wees indien lewensvisies daarop aanspraak maak dat hulle weergawes van dieselfde werklikheid is. Coletto (2007) is waardevol om die ontwikkelingslyn Popper-Polanyi-Kuhn-Feyerabend-Rorty-Derrida te kan volg. Volgens Derrida is ons die argitekte van ons eie wêreld, lewensvisies is ons eie konstruksies – wat gedekonstrueer moet word.

Ongeveer dieselfde word deur Berger en Luckmann betoog met hul idee van reïfikasie (vgl. Naugle, 2002:178). Daarmee word bedoel dat mense verkeerdelik dink dat hulle denkprodukte iets anders sou wees (bv. feite van die natuur, kosmiese wette of 'n goddelike figuur) as blote menslike konstruksies. Mense vergeet dat hulself die vervaardigers van hul visies op die wêreld is. Daar is egter niks permanent, transendent of bonatuurlik aan die wêreld (lewensvisies) wat ons vir onself skeep nie.

Die Franse denker, Foucault, het by die voorafgaande gedagtegang nog 'n element bygevoeg, naamlik dat omdat lewensvisies totalitêr of omvattend van aard is, hulle ook onderdrukkend is – hulle staan altyd in diens van die mag en selfs geweld van die sterker party.

3.1.5 *Konklusie*

Naugle (2002:185) se gevolgtrekking na die lang en insiggewende historiese oorsig van die ontwikkeling van die konsep “lewensvisie” is dat die oorgang van die modernisme (rasionalisme) na die postmodernisme (irrasionalisme) 'n totale verandering in die aard, karakter en konsep van 'n lewensvisie tot gevolg gehad het. (Dit bevestig dat hoe 'n mens 'n lewensvisie beskou van jou eie lewensvisie afhanklik is.) Die tiel van Middleton & Walsh (1995) vat dit kernagtig saam: *Truth is stranger than it used to be!* 'n Immanent-kritiese vraag soos die volgende is voor die hand liggend: “Is not the postmodern denial of the cogency of any worldview itself a worldview, and therefore self-defeating?” (Naugle, 2002:186). Maar daarmee is die saak nog nie afgehandel nie – veral nie vir voorstanders van 'n Christelike lewensvisie nie.

3.2 *Die oorsprong van 'n Christelike lewensvisie*

Onder afdeling 2.1 hierbo is reeds vermeld dat Kuyper (1837-1920) 'n belangrike rol gespeel het om die Christelike geloof in die gestalte van 'n integrale en omvattende lewensvisie te verwoord en aan die Evangelies-Gereformeerde-Protestantse wêreld bekend te stel. Daar is ook reeds gewys op Dooyeweerd (1894-1977), wat dit filosofies verdiep het. Hierby moet nog die naam van Schaeffer (1982) genoem word, wat deur middel van sy geskryfte en L'Abri 'n belangrike rol gespeel het om 'n Christelike lewensvisie en filosofie te populariseer.

Al hierdie figure, asook die meeste werke uit die tagtigerjare van die vorige eeu (vgl. subafd. 2.2.1 hierbo) neem die begrip “lewensvisie” oor sonder die totaal relativistiese kleur wat dit by die postmodernisme verkry het. Nogtans bly dit 'n “immigrant” wat met sy geestelike bagasie in Christelike kamp toegelaat is.

3.3 Twee belangrike vrae

Van die talle vrae wat na aanleiding van die historiese oorsig van Naugle na vore kom, is die volgende twee van die belangrikste. Wat word in die eerste plek bedoel met lewensvisie – veral as dit deur Christene gebruik word om hulle geloof te verwoord? In die tweede plek die vraag of dit geoorloof is om 'n begrip wat eers deur die modernisme en daarna die postmodernisme gekleur is vir eie Christelike gebruik oor te neem sonder dat daarmee die essensie van die Christelike geloof aangetas word? Voorlopig word slegs 'n antwoord op die eerste vraag gegee by wyse van 'n nadere omskrywing van wat 'n lewensvisie is soos dit in die Reformatoriese tradisie verstaan word.

4. Die kontoere van 'n lewensvisie

'n Volledige beskrywing van wat 'n lewensvisie is, behoort aan die volgende aandag te gee: (1) 'n omskrywing; (2) hoe dit ontstaan; (3) die karaktertrekke; (4) komponente en (5) struktuur of “anatomie”.

4.1 Benamings en die verhouding tot die filosofie

Die verskynsel van 'n lewensvisie word deur verskillende skrywers verskillend benoem: lewensperspektief (“life perspective”), geloofsvisie (“confessional vision”), lewensooruiging (“life conviction”), lewensbeskouing (“lifeview”), lewens- en wêreldbeskouing (“world- and lifeview”), lewensvisie (“lifeview”), wêreldvisie (“worldview”), lewensfilosofie (“philosophy of life”), filosofie (“philosophy”), waardesistiem (“system of values”), ideële of prinsipiële raamwerk (“the whole of a person’s ideas or principals”) en ideologie (“ideology”). Persoonlik verkies die outeur die woord *lewensvisie*. (In Engels lyk *worldview* na die mees aanvaarbare term.)

Uit bostaande lys blyk dat 'n lewensvisie soms ook 'n “filosofie” genoem word. Dié twee sake is verwant en tog verskillend. Volgens Klapwijk (1986:1, 2) is 'n lewensvisie 'n rigtinggewende visie op die totaliteit van die werklikheid, waarin dit om die diepste en mees omvattende lewensvrae gaan en die mens dus help oriënteer. Ook die filosofie soek na so 'n totaliteitsvisie. Die verskil is egter dat, teenoor die voorwetenskaplike, diep-persoonlike karakter van 'n lewensvisie, die filosofie 'n wetenskaplik-verantwoorde en dus meer algemene visie is.

Die twee verskynsels kan dus wel onderskei, maar nie geskei word nie. Die meeste moderne denkers erken dat die filosofie 'n lewensbeskoulike kern het (Klapwijk, 1986:4), dat aan alle filosofieë lewensbeskoulike vertrekpunte ten grondslag lê. Omdat wysbegeerte die “kritiese gewete” van die vakwetenskappe is, is ook hulle nie lewensbeskoulik neutraal nie. Op hoe presies die verhouding tussen lewensvisie en filosofie daaruitsien, word nie verder hier ingegaan nie, maar verwys na die besinning daaroor deur Wolters (1989:14-25) asook Klapwijk se reaksie daarop in dieselfde bundel (p.41-51).

4.2 Omskrywings en soorte lewensvisies

Hier volg ’n paar voorbeelde van hoe Christendekers die verskynsel van ’n lewensvisie definieer:

4.2.1 Definisies

- “Die omvattende raamwerk van ’n mens se basiese opvatting oor sake” (Wolters, 1992:2 – dit word daarna verder verduidelik.)
- “A world view is a set of presuppositions (assumptions which may be true, partly true or entirely false) which we hold (consciously or subconsciously, consistently or inconsistently) about the basic makeup of the world” (Sire, 1990:29, 30).
- “A worldview (or vision of life) is a framework or set of fundamental beliefs through which we view the world and our calling and future in it” (Olthuis, 1989:29).
- “They (worldviews) are ways of seeing. If we want to understand what people see, or how well people see, we need to watch how they walk” (Walsh & Middleton, 1984:17).
- “... a person’s worldview is intensely practical. It is simply the sum total of our beliefs about the world, the ‘big picture’ that directs our daily decisions and actions” (Colson & Pearcey, 1999b:14).
- “... worldview is best understood as a semiotic phenomenon, especially as a system of narrative signs that establishes a powerful framework within which people think (reason), interpret (hermeneutics), and know (epistemology)” (Naugle, 2002:xix).

Later verduidelik Naugle (p. 291) verder dat ’n lewensvisie vir hom ’n “vision of the heart” (kardioptical) is. Met “semiotics” bedoel hy dat ’n lewensvisie ’n “system of signs generating a symbolic world” is. Dit gaan veral om “*narrative* signs that offers an interpretation of reality and establishes an overarching framework for life” (p. 291).

In die eerste plek blyk – afgesien van kleiner verskille – die groot ooreenkoms tussen die ses definisies. Tweedens is dit duidelik dat lewensvisie en lewenswandel onafskeidelik verbonde is (vgl. Walsh & Middleton en & Pearcey se omskrywings). In die derde plek is die invloed van die postmodernisme duidelik in die geval van die laaste omskrywing deur Naugle, wat klem lê op die storiekarakter (narratiewe aard) van ’n lewensvisie. Hierdie nuwe aksent is ook baie duidelik as ’n mens Walsh & Middleton (1984) vergelyk met wat Middleton & Walsh (1995) tien jaar later oor (’n Christelike) lewensvisie skryf.

Baie kernagtig gestel sou ’n mens kon sê dat ’n lewensvisie die netwerk/raamwerk van geloofsoortuigings is wat bepaal hoe ’n mens die werklikheid verstaan en belewe. (“Werklikheid” word hier dan in ’n

omvattende betekenis verstaan van alles wat bestaan – nie net die aardse skepping nie, maar ook God en sy verordeninge.)

4.2.2 Soorte lewensvisies

Aay & Griffioen (1998:126 e.v.) maak 'n onderskeid tussen 'n wêreldbeeld (“Weltbild” of “world picture”) en 'n lewensvisie (“Weltanschauung” of “worldview”). Die eerste is volgens hulle meer onreflektief en implisiet van aard, terwyl die tweede meer reflektief en eksplisiet is. Omdat laasgenoemde meer eksplisiet is, kan dit ook makliker tot botsings as eersgenoemde aanleiding gee – veral op sosiaal-politieke gebied. Op die gebied van die wetenskap vind 'n mens sowel wêreldbeelde as lewensvisies. In hierdie artikel sal egter nie verder op die verskille ingegaan word nie.

Wat interessant is, is dat Griffioen later (2003b) onderskeid maak tussen die volgende drie dinge: (1) lewensverbande (die institusionele), (2) lewenssituasies (die kulturele konteks) en (3) lewensbeskouings (die religieuse rigtings). Lg. het groot invloed op eersgenoemde twee, maar word omgekeerd ook weer deur hulle beïnvloed. Volgens Griffioen het lewensvisies dus met die *rigting* van die mens se lewe te make. Later in sy werk (2003b:193) verbind hy dit met die gedagte van 'n weg of pad wat 'n mens loop en wat aan jou lewe samehang gee. (Die eerste Christene word in Handeling “die mense van die weg” genoem.)

4.3 Ontstaan

'n Lewensvisie word nie net uit geloofsoortuigings (let wel: *alle* mense glo – slegs die *rigting* van hulle geloof verskil) gebore nie. 'n Groot verskeidenheid faktore speel daarin 'n rol. Die vorming van 'n lewensvisie vind ook plaas deur ander faktore *binne* die aanhanger daarvan, soos byvoorbeeld sy emosionele lewe, persoonlikheidstipe, intellektuele ontwikkeling, geslag ensovoorts. Afgesien hiervan, speel ook faktore *buite* die voorstander van 'n bepaalde lewensvisie 'n rol, soos byvoorbeeld 'n bepaalde tradisie, onderwys (deur ouers, skool, kollege ens.), invloed van vriende en geesgenote, die heersende sosiaal-polities-ekonomies-kulturele omstandighede en nog baie meer. By die ontstaan van 'n lewensvisie moet dus 'n multi-dimensionele netwerk van beïnvloeding in berekening gebring word.

Garber (1996) se werk is 'n goeie voorbeeld van hoe 'n lewensvisie gedurende die vatbare jare tussen adolessensie en volwassenheid oorgedra kan word en by die jongmens (student) wortel skiet. Drie faktore is volgens hom belangrik: (1) die lewensvisie moet doelbewus aan hulle oorgedra word en hulle moet dit hul eie maak; (2) hulle moet 'n model (leermeester) hê in wie die lewensvisie konkrete gestalte gevind het, en (3) hulle moet gedra word deur vriende en 'n gemeenskap wat hulle in die ontwikkeling van hulle eie visie kan ondersteun.

4.4 Karaktertrekke

Die belangrikste ‘karaktertrekke’ van ’n lewensvisie is die volgende:

- **Dit is omvattend.** Die woord “*worldview*” sê dit en ook die woord “*lewensvisie*” – dit wil die *hele* lewe van die mens omvat. ’n Goeie woord om dit te beskrywe, is dus *kosmoskoop* (Engels: *cosmoscope*).

Hoewel die woorde *lewensvisie* en *worldview* self dit nie eksplisiet duidelik maak nie, sluit ’n lewensvisie altyd ook ’n bepaalde godsïdee en opvatting aangaande wetmatigheid of normatiwiteit in. (Dit kan die ware God en sy verordeninge wees of iets van die skepping wat vergoddelik word en wat daaruit aan normatiwiteit voortvloei.) Die totaliteitsperspektief van ’n lewensvisie sluit dus ten minste drie hoofelemente in: ’n idee van God (of ’n ander absolute), ’n kyk op die skepping en ’n perspektief op die riglyne vir die menslike handele in die wêreld. (Later sal by hierdie drie, nog drie ander belangrike komponente van ’n lewensvisie bygevoeg word.)

- **Dit is grondlegend.** ’n Lewensvisie probeer dus die mees basiese lewensvrae te beantwoord, soos die volgende: Waar is ek? Wie is ek? Wat is verkeerd in die werklikheid? Wat is die remedie? (vgl. Middleton & Walsh, 1995:11). Sire (1990:31) voeg nog vier temas hierby: Wat gebeur by die dood? Wat is die sin van die geskiedenis? Hoe weet ’n mens wat reg en verkeerd is? Hoe kan ’n mens betroubare kennis bekom?

- **Dit is ’n wyse van sien/kyk.** Vergelyk weer die woorde “*worldview*” en “*lewensvisie*”. Lewensvisie is ’n manier om na die hele werklikheid te kyk, ’n perspektief daarop, ’n gesigspunt daaroor.

- **Dit lei en oriënteer ’n mens in die verstaan van die wêreld.** ’n Lewensvisie *skep* nie die wêreld (of werklikheid) nie maar *rig* ’n mens alleen by die verstaan daarvan en lewe daarin. Die onderskeid is belangrik, want dit bewaar ’n mens van relativisme: “soveel lewensvisies, soveel wêrelde!”

- **Dit vertoon ’n eenheid.** Hiermee word bedoel dat ’n lewensvisie nie maar ’n willekeurige versameling van idees is nie. Dit is ’n raamwerk of sisteem van oortuigings wat volgens ’n patroon ordelik saamhang, onderlinge afhanklikheid en konsistensie vertoon. (Dit beteken nie dat ’n mens nie verskillende “vlakke” in ’n lewensvisie kan onderskei nie en dat sommige elemente van ’n lewensvisie nie sentraler of belangriker as ander kan wees nie.)

- **Dit is sowel beskrywend as voorskrywend.** Die visie is nie net ’n *beeld* van die wêreld (en lewe daarin) nie, dit is ook ’n *riglyn* vir die lewe in die wêreld. Dit sê nie net (deskriptief) hoe die wêreld *is* (wat ’n mens sien) nie dog ook (preskriptief) hoe die wêreld *behoort te wees* (wat ’n mens behoort te doen). ’n Lewensvisie het dus sowel ’n feitlike as ’n

normatiewe kant. Dit is ook 'n standaard waarvolgens tussen goed en sleg, reg en verkeerd, lelik en mooi, orde en wanorde geoordeel word.

- ***Dit vereis oorgawe.*** Indien 'n persoon (of groep) homself nie volledig oorgee aan sy lewensvisie nie, kan die lewensvisie – ook al is dit hoe gesond – nie (in 'n konkrete lewenswandel) uitgeleef word nie. Daarteenoor beteken oorgawe bevrediging, innerlike vreugde en vrede.
- ***Dit is iets tipies menslik.*** Hiermee word bedoel dat by alle mense 'n lewensvisie voorkom. Dit beteken nie dat alle mense daarvan bewus is nie – die meeste mense leef onbewustelik vanuit 'n intuïtiewe denkraamwerk of uitgangspunt. (In tye van krisis kom dit egter duideliker na vore.) Verder spreek dit vanself dat selfs nie diegene wat van hulle voorveronderstellings bewus is, 'n ewe duidelik uitgewerkte en gesistematiseerde lewensvisie daarop nahou nie. Verder moet nog gemeld word dat 'n bepaalde lewensvisie individueel maar meestal kollektief aangehang word. Die reël is meestal dat 'n lewensvisie binne 'n bepaalde gemeenskap ontstaan en gehuldig word.
- ***Dit is voorwetenskaplik.*** Hierdie karaktertrek (reeds onder subafdeling 4.1 hierbo genoem) hang met die vorige saam, naamlik dat dit tipies menslik is – en alle mense is nie wetenskaplikes nie. 'n Lewensvisie mag dus nie met wetenskappe soos filosofie of teologie verwar word nie, aangesien dit iets voortoetories is. *Voorwetenskaplik* beteken egter nie *onwetenskaplik* nie – lewensvisie en wetenskap is twee verskillende maniere van ken wat elk 'n eie bestaansreg het.

Die voorwetenskaplike aard van 'n lewensvisie beteken ook dat die geldigheid, waarheid of valsheid, goedheid of swakheid van 'n lewensvisie nie met redelike (nog minder met wetenskaplike) argumentasie bewys kan word. Die omgekeerde is eerder die geval: die geloofsoortuigings van 'n lewensvisie beïnvloed en bepaal jou redelike argumente. Anders gestel: 'n Mens argumenteer *vanuit* 'n lewensvisie en nie *daarnatoe* nie. ((Dit beteken nie dat, omgekeerd, wetenskaplike ontwikkelinge nie lewensvisies kan beïnvloed nie – vgl. Coletto, 2007:17. Waardevol is ook sy diagram (p. 52) wat tussen “dieper” en “vlakker” voorveronderstellings of uitgangspunte op sowel voorwetenskaplike as wetenskaplike vlak onderskei.)) Die voorwetenskaplike aard van lewensvisies beteken dat dit daarin meer oor die kennis van individuele dinge gaan, terwyl die wetenskaplike kennis veral op die algemene/universele fokus (vgl. Coletto, 2007:13,22).

- ***Dit is 'n diepgewortelde bron van aksie.*** Hierdie trek hou met die reeds genoemde voorskrywende karakter verband. 'n Lewensvisie is ook 'n perspektief op hoe die wêreld verander moet word. Dit besit dus transformerende krag, lê klem op die mens se roeping in die wêreld, sy verantwoordelikheid. Dit is van weinig waarde as 'n mens 'n mooi lewensvisie het, maar nie daarvolgens *lewe* nie. Die werklike, konkrete, daadwerklike lewenswandel maak uiteindelik die verskil – dit is die punt waar die lewensvisie op die werklikheid ingryp en dit verander.

- **Dit is 'n definitiewe beeld van die werklikheid en tog feilbaar.** Vir die aanhangers van 'n lewensvisie is dit die waarheid. En tog moet dit oop bly as gevolg van die feilbaarheid van menslike subjektiwiteit. Aan die een kant kan 'n mens nie anders nie as om jou visie van die werklikheid as waar te bely en uit te leef. Aan die ander kant mag 'n mens dit nie kanoniseer tot die enigste waarheid nie, omdat dit mensewerk en dus vol gebreke is en daarom voortdurend verfynd, hersien en verder ontwikkel moet word.
- Dit maak diep **emosies** by die mens wakker, maar gee ook groot stabiliteit, want dit verskaf 'n gevoel van geborgenheid, bevrediging, innerlike vreugde en vrede.

Dit vind gewoonlik gestalte in **simbole** wat 'n motiverende, inspirerende en samebindende krag het, ook vir 'n bepaalde groep of gemeenskap.

Al hierdie karaktertrekke is van belang omdat dit verder help om die kort omskrywings van wat 'n lewensvisie is (vgl. subafdeling 4.2 hierbo) verder te verduidelik.

4.5 Komponente

Hoewel reeds iets oor die *inhoud* van 'n lewensvisie genoem is, kan dit ook meer sistematies uiteengesit word. Hierbo (by subafdeling 4.4) is reeds drie komponente van elke lewensvisie genoem ('n godsídee, wetsídee en kosmosídee). Hier word nog drie belangrike elemente bygevoeg, sodat dit uit die volgende ses basiese elemente bestaan: 'n godsídee, wetsídee, kosmos- of natuurídee, mensídee, samelewingsídee en tydsídee.

- Elke mens dien óf **God óf 'n afgod** (vgl. bv. 1 Kon. 14:22-24; Rom 1:22-25 en Filip. 3:18,19).
- Elke mens gehoorsaam die wil van sy god/God soos wat dit in verskillende **wette**, gebooe of riglyne na vore kom.
- Elke mens gaan met die **natuur** (nie-menslike omgewing) om soos wat hy glo sy god/God van hom verlang. Indien die goddelike opdrag byvoorbeeld is om die natuur te verander, gryp die mens in die gang van die natuur in. Indien dit die gode se wil is om die natuur te aanvaar soos wat dit is, moet die mens daarby aanpas.
- Elke mens lyk **self** dus steeds meer soos die god/God wat hy dien. Sy selfbeeld word gevorm volgens sy godsbeeld. As hy byvoorbeeld die god van geld dien, moet hy ten alle koste rykdom najaag. (Vgl. bv. Ps. 115:8, Rom. 1:28, 29 teenoor Rom. 12:2; 2 Kor. 5:14,15 en Ef. 4:20-24).
- Een mens skep saam met ander mense van dieselfde oortuiging 'n menslike **samelewing**. Hierdie samelewing lyk soos hyself en dit reflekteer dus ook sy godsídee. Dit vergestalt verder 'n spesifieke wetsídee en natuurbeskouing.

- In hierdie samelewing is ook 'n bepaalde **tydsidee** ingebou. Dit kan byvoorbeeld 'n *konserwatiewe* samelewing wees (op die *verlede* gerig), 'n *status quo*-samelewing (die *hede* word aanvaar) of 'n *progressiewe* samelewing (een wat alle aandag op 'n beter *toekoms* vestig). 'n Lewensvisie bevat gewoonlik dus bepaalde beskouings oor die verloop van die geskiedenis, wat die verlede, hede en toekoms insluit.

4.6 Struktuur

Begrip van wat 'n lewensvisie is, kan verder verhelder word deur dit struktureel te bekyk. In die opsig is Olthuis (1985 of 1989 of 1991) se analise waardevol en word dit in verwerkte vorm hier weergegee.

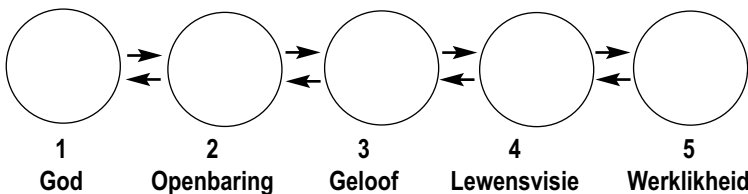
In enige mens se lewe (of hy nou in die ware God of in 'n surrogaat (af)god glo), speel sy geloof 'n belangrike rol. Dié geloof het 'n rigtinggewende aard. Dit wil ook konkrete gestalte aanneem in die alledaagse lewe. Soos reeds by die inleiding van hierdie artikel gestel, is die lewensvisie die skakel, brug of kanaal tussen die diepste geloofsoortuigings van 'n mens en sy alledaagse lewe. Dit gee voete en hande aan sy geloof.

In hierdie opsig sou die beeld van 'n lens as medium tussen die mens se geloof en sy lewenswandel gebruik kon word. Miskien is 'n nog toepasliker beeld dié van 'n prisma wat die (wit) lig van die geloof oopbreek in al die kleure van die reënboog: die diepste religieuse oortuigings word verbreed, uitgespel, gespesifiseer, toepaslik en relevant gemaak vir 'n verskeidenheid lewensterreine.

4.6.1 Tweerigtingverkeer

Die een rigting is dus vanaf die geloof na die lewenspraktyk. Die mens vorm 'n visie volgens sy geloof en vorm dan die wêreld volgens sy visie. Dit is 'n visie *van* die geloof *vir* die lewe.

Daar is egter ook nog 'n tweede, omgekeerde rigting. Die mens vorm ook 'n visie volgens die lewe en vorm dan sy geloof volgens die visie. In dié geval is dit 'n visie *van* die lewe *vir* die geloof. Die volgende diagram verduidelik:

Hierdie tweede rigting en die gevolglike wisselwerking is baie belangrik, omdat dit dikwels nie raakgesien word nie, of selfs ontken word. 'n

Lewensvisie is nie net die brug van die geloof na die breë lewe nie, dit is *gelyktydig* ook die medium waardeur die daaglikse ervaring 'n mens se geloof óf kan bevestig, óf kan bevraagteken, òf kan korrigeer. Die brug dra dus 'n heen en weer verkeer.

4.6.2 *Sowel absolutisme as relativisme gee 'n verwronge beeld van wat 'n ware lewensvisie is.*

Voorheen (onder afd. 4.4) is reeds genoem dat 'n lewensvisie tegelykertyd 'n *definitiewe* en tog *feilbare* beeld van die werklikheid is. Dié probleem moet nou, in aansluiting by die pasgenoemde brugkarakter van 'n lewensvisie, verder deurdink word.

Soos hierbo uit die historiese oorsig geblyk het, is sommige mense (veral die ouere, meer rasionalisties-denkendes) geneig om in *absolutisme* (of *dogmatisme*) te verval. Hulle is geneig om hulle eie lewensvisie(s) te kanoniseer. Andere (veral die huidige, meer post-modernistiese, irrasionalisties-georiënteerdes) is meer geneig om die prooi van *relativisme* (of *pluralisme*) te word, omdat hulle daartoe neig om die verskynsel van 'n lewensvisie te minimaliseer.

Die eersgenoemde groep glo dat hulle lewensvisie definitief, onfeilbaar, die finale bloudruk is. Is dit dan nie (in die geval van 'n Christelike lewensvisie) op 'n onfeilbare openbaring (die Bybel) gegrond nie? Laasgenoemde stroming lê hierteenoor die klem op die subjektief-menslike karakter, die situasie of kontekstuele gebondenheid en die voortdurende verandering in die loop van die geskiedenis van 'n bepaalde lewensvisie. In ekstreme vorm huldig hulle die standpunt van: “soveel wêrelde soveel visies” en dus ook “soveel visies soveel wêrelde”.

Dus: óf absolute sekerheid óf geen sekerheid nie. Dit is egter 'n valse dilemma. Die een is geneig om die lewensvisie vanuit die kant van die vastheid van die rede of (in die geval van Christene) die geloof te bekyk en dit te verabsoluteer. Die ander kyk veral vanuit die kant van menslike subjektiwiteit en die wisselende lewenspraktyk na die lewensvisie en wil dit gevolglik relatiewe.

4.6.3 *Waarheidsmomente*

Albei standpunte vertoon egter ook waarheidsselemente. 'n Mens moet met die absolutisme saamstem dat 'n lewensvisie geen waarde het nie as 'n mens nie van sy waarheid oortuig is nie. En 'n mens moet die relativiste gelyk gee dat 'n lewensvisie uiters gevaarlik is wanneer dit oorskakel word. 'n Gesonde, gebalanseerde lewensvisie sal altyd 'n oop lewensvisie wees. Een wat bereid is om homself (deur sowel God se openbaring in die Skrif as die konkrete lewensomstandighede) te laat toets, bevraagteken, verfyn en selfs omverwerp. Verabsolutering beteken stagnasie, fossilerig.

Indien 'n mens die wedersydse beïnvloeding hierbo geskets (4.6.1) in gedagte hou, sal jy besef dat in die geval van so 'n hard bevore lewensvisie, nie net die groei in insig op die werklikheid nie, maar ook die groei in die geloofslewe geblokkeer word. In so 'n geval vervul die lewensvisie duidelik nie meer die rol van 'n goeie bril nie.

4.6.4 *Ideologiese verwording*

'n Lewensvisie het dan tot 'n ideologie gedegenerer. 'n Ideologie is 'n verharde, gestolde of versteende lewensvisie wat nie meer belangstel wat in die werklikheid gebeur of hoe dit lyk nie, maar wat slegs sy vooringenome idees op die werklikheid wil afdwing. Die tweerigtingverkeer oor die brug, so belangrik in die geval van elke lewensvisie, is dus met 'n eenrigtingverkeer (alleen vanaf die "geloof" na die werklikheid) vervang. Deur middel van allerlei rasionaliserings kan so 'n ideologie lank bly bestaan totdat die werklikhede van die lewe so oorweldigend word dat die omgekeerde pad (vanaf die werklikheid na die geloof) oopgebreek word. "Verlos ons van die ideologieë, Heer, dan sien ons dalk U wêreld weer", het die digter, N.P. van Wyk Louw, êrens gesê.

Ook al is die aanhangers van 'n lewensvisie hoe sterk van die waarheid daarvan oortuig, kan dit dus in 'n krisis beland.

5. Krisisse van en kriteria vir 'n lewensvisie

Eers word gelet op lewensbeskoulike krisisse, om dan die vraag te beantwoord of sulke probleme dalk voorkom kan word deur 'n lewensvisie aan sekere toetse te onderwerp.

5.1 *Krisisse*

'n Lewensvisie kan in 'n krisis beland as dit (1) deur ander (a.g.v. geld, tegnologie, groepsdruk, mag, ens.) sterker lewensvisie(s) bedreig word, of (2) as die eie lewensvisie nie meer met óf jou geloof óf die veranderde lewenswerklikhede klop nie. (3) 'n Derde rede lê by die aanhanger van die lewensvisie self (wat natuurlik ook 'n gevolg van die eerste twee redes kan wees): halfhartige in plaas van volledige oorgawe aan en uitleef van sy/haar lewensvisie.

5.1.1 *Die reaksies*

Watter reaksies is in geval van so 'n lewensbeskoulike krisis moontlik? Net twee: óf 'n mens bly staan by jou lewensvisie óf jy verander dit.

In die geval van die eerste antwoord grawe die aanhangers van 'n bepaalde lewensvisie hulle al dieper in hulle lewensbeskoulike loopgrawe in en weier om die lewensrealiteite waarmee dit bots, in die oë te kyk. Dit kan

geweldige spanning veroorsaak. As die tweerigtingverkeer oor die brug (vgl. hierbo) nie meer kan vloei nie, word die mens self geraak. As 'n mens se “geestelike tuiste” (lewensvisie) dreig om in mekaar te tuimel, veroorsaak dit eksistensiële angs. Dit moet onthou word dat 'n lewensbeskoulike krisis ook 'n geloofskrisis impliseer: 'n mens se geloof maak nie meer sin in die alledaagse lewe nie.

5.1.2 Die oplossing

Die normale verloop in so 'n geval is dat die boodskappe van die kant van die realiteite van die lewe so sterk word dat die pad oor die brug eenvoudig oopgeforseer word – die ou lewensvisie word bevraagteken. Hierna volg die volgende stappe: Die lens van die lewensvisie word opnuut op die werklikhede van die omgewing gevestig; die ou visie word hersien; 'n veranderde visie, wat die omstandighede beter kan interpreteer, word aangeneem.

5.1.3 Geslote en oop lewensvisies

Die les is dus dat dit veel beter is om van die begin af 'n oop lewensvisie te huldig, in plaas van 'n geslote een – een wat slegs deur middel van 'n krisis oopgebreek en tot ander insigte gedwing kan word. Geslote lewensvisies is gewoonlik sterk tradisionalisties, het nie 'n besef van alternatiewe nie, glo in die heiligheid van hulle oortuigings en het 'n (abnormale) vrees vir bedreiging van hulle standpunt. Daarteenoor word oop lewensvisies gekenmerk deur geringer klem op tradisie, 'n groter besef en erkenning van ander moontlikhede, sakraliseer nie hulle eie insigte nie ('n gesonde besef van relatiewiteit) en is ook nie so negatief behep met alles wat nuut of anders is nie.

Die feit dat lewensvisies – ook die Christelike – nie immuun is teen sulke krisisse nie, laat die vraag ontstaan of daar maatstawwe bestaan waaraan 'n mens jou eie lewensvisie voortdurend kan toets om sodoende sulke probleme te voorkom.

5.2 Kriteria

In die voorafgaande is, in byvoorbeeld, die karaktertrekke (afd. 4.4), die struktuur van 'n lewensvisie (afd. 4.6) asook krisisse (afd. 5.1) implisiet reeds verskeie maatstawwe opgesluit, wat nou alleen meer eksplisiet saamgevat sal word (vgl. verder ook Colson & Pearcey, 1999b:131 e.v., 243, 323; Walsh & Middleton, 1984:36-38 en Naugle, 2002:327, 340). Hulle sou in drie groepe ingedeel kon word: interne, eksterne en ten slotte transendente toetse.

5.2.1 *Interne toetse (vanuit die lewensvisie self)*

In hierdie verband kan op die volgende gelet word: (1) Is die betrokke lewensvisie *omvattend genoeg* om vir die hele werklikheid rekenskap te gee? (2) Vertoon die onderafdelings van die lewensvisie die nodige *samehang*? Indien 'n lewensvisie nie omvattend en samehangend is nie, kan dit nie tot 'n totale integrale lewenswandel lei nie.

5.2.2 *Eksterne toetse (vanuit die werklikhede buite die lewensvisie)*

In hierdie geval kan die volgende vyf kriteria onderskei word (1) openheid, (2) ooreenstemming (3) normatiewiteit (4) gebalanseerdheid en (5) leefbaarheid.

- Met **openheid** word eerstens bedoel dat 'n lewensvisie nie die lewe in sy ryke verskeidenheid mag beknel nie, maar moet ontsluit. Dit beteken in die tweede plek dat 'n mens – in die lig van die beperktheid van jou eie lewensvisie – oop moet wees om van ander beskouings te leer.

- **Ooreenstemming** hou verband met die wedersydse wisselwerking tussen 'n lewensvisie en die werklikheid wat dit probeer weergee (vgl. diagram by subafd. 4.6.1). Klop die werklikhede met my lewensvisie daarvoor? En omgekeerd: klop my lewensvisie met die werklikhede waarin ek lewe, maak dit sin of bots dit daarmee? (Ten spyte van die hermeneutiese sirkel is dit 'n belangrike toets).

- Met **normatiewiteit** word bedoel dat elke lewensvisie – ook die nie-Bybelse – nie daaraan kan ontkom om God se ordeninge vir die skepping in norme te positiver nie. God se wette (wat Rom. 1:20 God se krag en goddelikheid noem) word duidelik in die skepping openbaar, só duidelik dat Paulus (Rom. 2:14,15) selfs sê dit is in elke mens se hart geskrywe, dit is deel van sy menswees.

- God se wetsorde orden, struktureer en onderhou die skepping. Omgekeerd is die skepping 'n antwoord op hierdie orde. 'n Belangrike komponent van 'n lewensvisie is dus die norme wat dit voorskryf. 'n Mens se lewensvisie is die voortgaande toetsing van die verklarende vermoë van die norme wat jy aanvaar.

- In die mate waarin 'n lewensvisie daarin slaag om hierdie universele orde reg te verstaan, sal dit aan die aanhangers daarvan 'n gevoel van sekerheid en geborgenheid gee. Ten spyte van wat die hedendaagse postmoderne, irrasionalistiese relativisme beweer, is lewensvisies nie bloot subjektiewe voorkeur nie. Elke lewensvisie hou op sy eie manier vas aan iets bokant subjektiewiteit, historisiteit en relatiwiteit. Daar is – ten spyte van die verdraaiing wat 'n lewensvisie soms kan meebring – tog 'n lewensorde wat dit probeer weerspieël. Dit beteken nie dat 'n mens die teenoorgestelde standpunt van die (rasionalistiese) absolutiste aanvaar nie,

nl. dat die lewensvisie God se skeppingsorde absoluut perfek weerspieël, sodat ons 'n gelykaanteken kan plaas tussen God se wette en ons verstaan van die wette.

- Die toets vir elke lewensvisie is dus: (in hoe 'n mate) gee dit hierdie orde reg en volledig weer? Omdat God se wette bedoel is om die lewe in sy volle rykdom te geniet (Joh. 10:10), kan allerlei soorte lyding 'n aanduiding wees (rooi ligte) dat ons God se skeppingsordeninge verkeerd verstaan en positieër. Groen ligte daarenteen is wanneer vreugde, vrede en heil (*sjaloom*) ervaar word.

- **Gebalanseerdheid** vestig die aandag daarop dat die werklikheid 'n groot verskeidenheid fasette vertoon. Dit het 'n getalmatige, ruimtelike, fisiese, biotiese, psigiese, logiese, tegniese-historiese, linguale, sosiale, ekonomiese, estetiese, juridiese, morele en geloofskant. Om 'n *werklikheidsvisie* te wees, moet 'n lewensvisie op gebalanseerde wyse elkeen van hierdie aspekte tot hulle reg laat kom. Talle lewensvisies oorbeklemtoon egter een (of meer) van die fasette en probeer die ander fasette dan daaruit verklaar (die verskynsel van reduksie). So 'n verabsoluttering lei tot 'ismes' wat nie betroubare lewensvisies is nie. Volgens Walsh en Middleton (1984:132) is drie duidelike hedendaagse voorbeelde van sulke 'ismes' die volgende: "At the pinnacle of the secular pantheon stands an unholy trinity, one god in three persons, one idol in three absolutes. The three absolutes are scientism, technicism and economism". (Volgens hulle werk van 1995 is dit nog steeds die geval.)

- **Leefbaarheid** as toets wil die aandag daarop vestig dat 'n lewensvisie op 'n bepaalde soort lewenswandel behoort uit te loop. Die vraag is of die voorstanders van 'n lewensvisie ook bereid is om dit tot in sy finale konsekwensies uit te leef. Dit hang natuurlik van die sinvolheid van die lewensvisie af. In baie gevalle waar mense, byvoorbeeld, 'n evolusionistiese, scientistiese of ekonomistiese lewensvisie huldig, vind 'n mens dat hulle terugdeins vir die uiteindelijke gevolge van hul eie lewensvisie – hulle vlug in een of ander uitweg wat bots met hulle eie lewensbeskoulike uitgangspunte. Pearcey (2004:217, 218) toon byvoorbeeld aan hoe talle evolusioniste aan die einde 'n irrasionele sprong uit hulle onhoudbare naturalistiese lewensvisie maak na iets soos liefde en verantwoordelikheid. (Vgl ook Colson & Pearcey, 1999b:243, 323.)

5.2.3 *Transendente toets*

Tot sover is interne en eksterne kriteria genoem. Daar is na die lewensvisie self (4) en na die werklikheid (5) in die diagram (onder subafd. 4.6.1 hierbo) gekyk. Hierdie laaste toets word gedoen van die kant van die geloof (3) en openbaring (2) van God (1). Al die voorafgaande toetse is wel aanduidings vir die betroubaarheid van 'n lewensvisie, maar in die laaste instansie beroep 'n mens jou op jou geloof, wat op openbaring (iets

buite jousef) gegrond is. In die geval van 'n Christelike lewensvisie is die Bron van die openbaring buitekosmies of transendent, naamlik God wat sy openbaring in die skepping, Skrif en Christus aan die mens gee. In die geval van die nie-Christene word aan iets in die skepping (bv. die wetenskap) 'n openbarende, dus goddelike karakter toegeken.

Vir Christene is dit belangrik om duidelik tussen (3) geloof en (2) openbaring te onderskei. Die Christelike geloof is nie absoluut nie, God se openbaring wel. Menslike geloof is feilbaar, God se openbaring is dié Waarheid. Dit beteken dat ons lewensvisie (4) getoets moet word aan ons geloof (3), maar dat ons geloof (d.m.v. ernstige Skrifstudie en gebed om die leiding van die Heilige Gees) voortdurend getoets moet word aan die Woord van God (2). Selfs 'n Reformatoriese lewensvisie moet voortdurend in die lig van die Skrif gereformeer word – anders deformeer dit.

Ten slotte moet in gedagte gehou word dat die waarheid van God se openbaring nie met redelike argumente bewys kan word nie. 'n Mens glo dit of nie. Dit is deel van jou vóórwetenskaplike lewensvisie wat vóór alle redelike argumente lê en dit bepaal.

Dieselfde moet ook in gedagte gehou word in verband met al die voorafgaande kriteria of toetse. Omdat 'n lewensvisie iets van die hart is (vgl. Naugle hierbo) kan 'n mens nooit op redelike gronde alleen weet dat jou lewensvisie die korrekte is nie. Wat hier as kriteria aanbeveel word, is dus niks meer as rigtingwysers of hulpmiddels nie vir die beoordeling van die eie en ander lewensvisies.

Die slotgedeelte van hierdie verkenning vestig die aandag op sowel die moontlike voor- en nadele van 'n lewensvisie.

6. Die waarde en gevare verbonde aan 'n lewensvisie

Die betekenis van 'n lewensvisie staan voorop en word dus eerste behandel.

6.1 Die waarde

Eers word die betekenis van 'n lewensvisie as 'n vergestaltung van die Christelike geloof (vgl. inleiding) saamgevat. Dan sal dit d.m.v. beelde verder verduidelik word.

6.1.1 Samevattende opmerkings

'n Mens kan die rol of betekenis van 'n lewensvisie bekijk van die kant van die twee pole hierbo (subaf. 4.6.1) geskets, naamlik geloof en lewenswandel. Van die kant van die geloof gesien, vervul 'n lewensvisie die volgende funksie: dit grond die lewe in die laaste sekerheid. (Die ware

God of afgod – iets van die skepping wat tot ’n finale sekerheid verhef word.) Van die kant van die lewenswerklikheid bekyk, het dit die volgende rol: dit nooi uit en dring aan op “vleeswording” (’n konkrete gestalte) in ’n daadwerklike wyse van lewe (lewenswandel). Dit maak die gelowige oorgawe aan ’n laaste sekerheid betekenisvol of relevant vir die alledaagse lewe in sy veelkleurige verskeidenheid.

6.1.2 *In beelde gestel*

Omdat in metafore veel meer gesê kan word as met baie woorde, word nou aan die hand van eenvoudige beelde verduidelik wat ’n lewensvisie, wat met oorgawe uitgeleef word, vir die aanhangers daarvan beteken.

- **’n Gekleurde bril:** ’n *Lewensvisie* is, soos die naam aandui, ’n manier van kyk na die werklikheid. Die beeld van die gekleurde bril wil duidelik maak dat verskillende mense dieselfde werklikheid verskillend kan sien. Geen mens kyk onpartydig of “neutraal” nie. Sulke subjektiwiteit impliseer egter nie noodwendig relativisme nie.
- **’n Anker:** Lewensvisie gee vastigheid aan ’n mens se denke en dit wat ’n mens doen. Dit vereis egter oorgawe en vertroue.
- **’n Kaart:** ’n Lewensvisie oriënteer ’n mens in die verstaan van die werklikheid en dui ook jou plek en taak daarin aan.
- **’n Kompas:** Hiermee word duidelik gemaak dat ’n lewensvisie ook die koers of rigting aandui wat ’n mens se lewe moet inslaan. ’n Mens kan nie lewe nie as hy nie die sin daarvan verstaan nie – dan raak hy apaties, fatalisties en kan selfs selfmoord pleeg. Die sin wat ’n lewensvisie bied, is egter afhanklik van die volgende trek daarvan:
- **’n Winkelhaak:** Dit is ’n meetinstrument wat bepaal of iets reghoekig of haaks is. ’n Lewensvisie is dus nie net beskrywend of deskriptief nie (’n bril), maar ook voorskrywend of preskriptief (’n maatstok). Sulke norme stel ’n mens in staat om die regte keuses te kan maak.
- **’n Dinamo:** ’n Lewensvisie is ook ’n kragopwekker. Dit motiveer en inspireer tot aksie, dit gee aan die mens ’n roeping en ’n verantwoordelikheid in die wêreld.
- **’n Kleefmiddel:** Soos gom, bind ’n lewensvisie die lewe van die enkeling en ook dié van ’n groep mense saam tot ’n eenheid. Dit integreer die hele mens se bestaan, gee aan hom integriteit.
- **’n Kleurstof:** Hiermee word aangetoon dat ’n lewensvisie identiteit en karakter verskaf aan die individu en die gemeenskap.

Uit hierdie enkele beelde blyk duidelik dat ’n lewensvisie ’n kardinale rol speel in die vorming – positief of negatief – van individue en gemeenskappe. ’n Korrekte, positiewe, gebalanseerde, oop, lewensbevorderende lewensvisie bou ’n mens. Maar ’n foutiewe, negatiewe (anti-dit en anti-

dat), ongebalanseerde, geslote lewensvisie breek die mens af. Eersgenoemde bevorder en laasgenoemde belemmer geestelike groei.

6.1.3 Samevattende opmerkings

Naugle (2002:344) se finale gevolgtrekking t.o.v. lewensvisies lui soos volg: “The first is that worldview has played an extraordinary role in modern and Christian thought. The second is that it is one of the central intellectual conceptions in recent times. The third is that it is a notion of the utmost, if not final, human, cultural and Christian significance. As G.K. Chesterton once wrote, “the most practical and important thing about a man is still his view of the universe””.

6.2 Die moontlike gevare van 'n lewensvisie

Hierbo (subaf. 4.6.4) is reeds genoem dat selfs 'n Christelike lewensvisie in 'n ideologie kan ontaard. Ook ander gevare het reeds duidelik geblyk, sodat hulle – soos in die geval van die waarde van 'n lewensvisie – hier net meer sistematies opgesom word (vgl. ook Walsh, 2000). Vooraf moet ook gesê word dat hierdie gevare meestal 'n gevolg is van 'n verkeerde verstaan van wat 'n lewensvisie behels. Die volgende is seker van die belangrikste bedreigings:

- **Ontaarding in 'n totalitêre sisteem**, wat nóg bevaagteken kan word, nóg enige groei bevorder, maar dit eerder onderduk.
- **'n Intellektualistiese dogma of leer**, wat alles wil verklaar, in plaas van iets wat 'n mens in die hart aangryp en inspireer om ook daarvolgens te lewe.
- **Aanspraak op universele, tydlose geldigheid**, omdat jou lewensvisie die finale waarheid in pag sou hê – terwyl enige lewensvisie altyd onvolmaak en vir 'n bepaalde tyd en omstandighede bedoel is.
- **Gebruik om die eie groep se invloed te regverdig**: 'n beheptheid met die eie groep se suiwerheid en mag, geslotenheid teenoor buitelanders se node en behoeftes.
- **Irrelevant vir die kontemporêre kultuur**, omdat 'n jongere generasie net naperaters is van die formulerings van vorige geslagte – wat in heeltemal ander omstandighede geleef en gedink het.
- **Verlies van kontak met die Woord van God**, omdat daar (in die geval van 'n Christelike visie) nie meer voortdurend en ernstig na God se openbaring – wat jou lewensvisie moet inlig, inspireer en korrigeer – geluister word nie.
- **Vervanging van 'n persoonlike verhouding met God** gebeur wanneer 'n Christelike lewensvisie met jou verhouding tot God drie-enig verwar word of selfs in die plek van dié verhouding gestel word – in plaas van dat jou Christelike lewensvisie jou nader aan God bring.

7. Terugblik

Hierdie artikel het begin met die populariteit van ’n lewensbeskouslike benadering van die Christelike geloof. Daarna is die oorsprong en ontwikkeling van die begrip nagagaan. Vervolgens is beskryf wat ’n lewensvisie presies is. Toe is gelet op krisisse en daarna op die kriteria vir ’n betroubare lewensvisie. Ten slotte is die aandag gevestig op sowel die nut as die gevare van ’n lewensvisie. ’n Lewensbeskouslike benadering is nie ’n *pansee* wat alle probleme oplos nie (vgl. Clouser, 2003). Terselfdertyd bevat dit groot waarde.

Griffioen (2003b:180) merk op dat ’n lewensbeskouslike benadering van sake vandag weer opnuut groot belangstelling geniet. Die korrektheid van sy opmerking blyk byvoorbeeld uit die populariteit van ’n boek soos: *The purpose driven life. What on earth am I here for?* van Warren (2002) onder baie Christene. Die rede vir dié gewildheid van ’n lewensbeskouslike benadering is volgens Griffioen die besef dat daársonder belangrike beslissinge oor lewe en dood, politiek, ekonomie, tegniek, wetenskap – die toekoms van die hele samelewing – eenvoudig oorgelaat word aan die magte van geld en burokrasie. Sonder lewensbeskouslike debat kom die wesentlike sake nie aan die orde nie en kom “de dood in de pot”.

Mag hierdie ondersoek daartoe bydra dat ’n lewensbeskouslike benadering ook in Suid-Afrika op dreef sal kom, sodat daar – ook in die denkwêreld van Christene – groter diepte en relevansie sal kom.

Bibliografie

- AAY, H. & GRIFFIOEN, S., (Eds.). 1998. *Geography and a Christian worldview; a Christian reconnaissance*. Lanham: Univ. Press of America.
- ADEYEMO, T., (Ed.). 1993. *A Christian mind in a changing Africa*. Nairobi: Association of Evangelicals in Africa.
- BARCUS, N.B. 1977. *Developing a Christian mind*. Downers, Grove, Illinois: InterVarsity.
- BARTHOLOMEW, C.G. & GOHEEN, M. 2004. *The drama of Scripture, finding our place in the Biblical story*. Grand Rapids, Michigan: Baker.
- BAVINCK, H. 1913. *Christelike wereldbeskouwing*. Kampen: Kok.
- BAVINCK, J.H. 1928. *Persoonlikheid en wereldbeskouwing*. Kampen: Kok.
- BLAMIRE, H. 1970. *The Christian mind*. London: SPCK.
- BLAMIRE, H. 1988. *Recovering the Christian mind; meeting the challenge of secularism*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity.
- BLAMIRE, H. 1999. *The postchristian mind; exposing its destructive agenda*. Ann Arbor, Michigan: Servant Publications.
- BRADLEY, K. 1996. *Worldviews; the challenge of choice*. Toronto: Irwin Publishing.
- BURNETT, D. 1990. *Clash of worlds*. Eastborne, Sussex: MARC.
- BYL, J. & VISKER, T., (Eds.). 1999. *Physical education. Sport and wellness*. Sioux Center, Iowa: Dordt College Press.
- CALVYN, J. 1984-1992(1559). *Institusie van die Christelike godsdiens*. Vol. 1-4. Vert. deur Simpson, H.W. Potchefstroom: Calvyn Jubileum Boekefonds.

- CHAPLIN, J., et al. 1986. *Introduction to a Christian worldview*. London: Open Christian College.
- CLAPP, R., (Ed.). 1998. *The consuming passion; Christianity and the consumer culture*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity.
- CLOUSER, R. 2003. Is there a Christian view of everything from soup to nuts? *Pro rege*, 31(4): 1-10, June.
- COLETTO, R. 2007. *The legitimacy crisis of science in late-modern philosophy; towards a Reformational response*. D.Phil.-dissertation, Potchefstroom: North-West University.
- COLSON, C. & PEARCEY, N. 1999a. *Developing a Christian worldview of the Christian in today's world*. Wheaton, Illinois: Tyndale House Pub.
- COLSON, C. & PEARCEY, N. 1999b. *How now shall we live?* Wheaton, Illinois: Tyndale House Pub.
- DOCKERY, D. & THORNBURY, G.A., (Eds.). 2002. *Shaping a Christian worldview; the foundations of Christian higher education*. Nashville, Tennessee: Broadman & Holman.
- DOOYEWEERD, H. 1957. *A new critique of theoretical thought*. 4 Vols. Philadelphia: The Presbyterian and Reformed Pub. Co.
- DOOYEWEERD, H. 1979. *Roots of Western culture; pagan, secular and Christian options*. Toronto: Wedge Pub. Foundation.
- FREY, B. et al. 1983. *All of life redeemed; Biblical insight for daily obedience*. Jordan Station, Ontario: Paideia Press.
- FREY, B. et al. 1986. *At work and play; Biblical insight for daily obedience*. Jordan Station, Ontario: Paideia Press.
- GARBER, S. 1996. *The fabric of faith fullness; weaving together belief and behavior during the university years*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity.
- GEISLER, N.L. & WATKINS, W.D. 1990. *Worlds apart; a handbook on worldviews*. Grand Rapids, Michigan: Baker Book House.
- GILL, D.W. 1989. *The opening of the Christian mind; taking every thought captive to Christ*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity.
- GOUDZWAARD, B. 1981. *Genoodzaak goed te wezen; christelijke hoop in een bezeten wereld*. Kampen: Kok.
- GOUDZWAARD, B. 1984. *Idols of our time*. Sioux Center, Iowa: Dordt College Press.
- GOUSMETT, C. 1996a. *The whole gospel for the whole of life; cell group studies for tertiary students*. Dunedin (NZ): Christian Faith and Action Trust.
- GOUSMETT, C. 1996b. *Introduction to a Christian worldview; a course in thinking Christianly about the whole of life*. Dunedin (NZ): The Christian Faith and Action Trust.
- GRIFFIOEN, S. 2003a. Tijd voor het levensbeschouwelijk debat. In: *Aan Babels stromen; een bevrijdend perspectief op ethiek en techniek; feestbundel voor Egbert Schuurman*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn. 118-129.
- GRIFFIOEN, S. 2003b. *Moed tot cultuur*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn.
- GRIFFIOEN, S. 2006. *Een weg gaan; cultuurfilosofie tussen West en Oost*. Buden: Damon.
- GUINNESS, O. 1995. *Fit bodies, fat minds; Why Evangelicals don't think and what to do about it*. London: Hodder & Stoughton.
- HESLAM, P.S. 1998. *Creating a Christian worldview; Abraham Kuypers' lectures on Calvinism*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans & Carlisle: The Paternoster Press.
- HIEMSTRA, J.L. 1997. *Worldviews on the air; the struggle to create a pluralist broadcasting system in the Netherlands*. Lanham: University Press of America.
- HOFFECCKER, W.A. 1986-1988. *Building a Christian worldview*. 2 Vols. Philipsburg, New Jersey: Presbyterian and Reformed Pub. Co.
- HOLMES, A. 1985. *The making of a Christian mind; a Christian worldview and the academic enterprise*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity.
- HOLMES, A.F. 1983. *Contours of a world view*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.

- KEARNEY, M. 1984. *Worldview*. Novato: California: Chandler & Sharp.
- KLAPWIJK, J. 1986. *Oriëntatie in de nieuwe filosofie*. Assen: Van Gorcum.
- KLAPWIJK, J. 1989. On worldviews and philosophy. In: Marshall, P. et al., *Stained glass; worldviews and social science*. Lanham: Univ. Press of America. 41-55.
- KUYPER, A. 1899. *Calvinism; six stone lectures*. Amsterdam: Höveker & Wormser. (Reprinted in 1931 by Eerdmans in Grand Rapids with reprints in 1972, 1978, 1983, 1987 and 1994.)
- MARSHALL, P. & GILBERT, L. 1998. *Heaven is not our home; learning to live in God's creation*. Nashville: Word Publishing.
- MARSHALL, P. et al. 1989. *Stained glass; worldviews in social science*. Lanham: Univ. Press of America.
- MCCONNEL, T. 2004. Book review of D.K. Naugle "Worldview; the history of a concept". *Pro rege*, 32(3): 41-43, March.
- MIDDLETON, J.R. & WALSH, B.J. 1995. *Truth is stranger than it used to be; Biblical faith in a postmodern age*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity.
- MILLER, D.L. 2001. *Discipling the nations; the power of truth to transform culture*. Seattle: Youth With a Mission Pub.
- MORELAND, J.P. & CRAIG, W.L. 2003. *Philosophical foundations for a Christian worldview*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity.
- NASH, R.H. 1992. *Worldviews in conflict; choosing Christianity in a world of ideas*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan.
- NAUGLE, D.K. 2002. *Worldview; the history of a concept*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.
- NAUGLE, D.K. 2004. Renewing integrity; a Christian worldview and educational practice. Read at the: National faculty leadership conference. June, 24-27, Washington D.C.
- OLTHUIS, J.H. 1985. On worldviews. *Christian scholars review*, 14: 153-164.
- OLTHUIS, J.H. 1989. On worldviews. In: Marshall, P. et al., *Stained glass; worldviews and social science*. Lanham: Univ. Press of America. 26-40.
- OLTHUIS, J.H. 1991. On worldviews. *REC Theological forum*, 9(3): 2-14. Nov.
- OLTHUIS, J.H. 2007. "Where there is love there is vision"; witnessing in/under/through worldviews. In: Bonzo, J.M. & Stevens, M. (Eds.), *After worldview*. Sioux Center, Iowa: Dordt College Press. 46-54.
- PALMER, M.D. & HORTON, S.M. (Eds.). 2002. *Elements of a Christian worldview*. Springfield, Missouri: Gospel Pub. House.
- PEARCEY, N. 2004. *Total truth; liberating Christianity from its cultural captivity*. Wheaton, Illinois: Crossway Books.
- ROQUES, M. & TICKNER, J. 1994. *The good, the bad and the misled; true stories reflecting different world views for use in secondary religious education*. Crowborough, East Essex: Monarch Publications.
- SCHAEFFER, F. 1982. *The complete works of Francis A. Schaeffer*. 5 Vols. Wheaton: Crossway Books.
- SCHLOSSBERG, H. & OLASKY, M. 1987. *Turning point; a Christian worldview declaration*. Wheaton, Illinois: Crossway Books.
- SEERVELD, C. 2002. Reformational Christian Philosophy and Christian college education. *Pro rege*, 30(3): 1-16. March.
- SHAW, S. 1989. *No splits; can you trust God with the whole of your life?* London: Marshall, Morgan & Scott.
- SIRE, J.W. 1976. *The universe next door; a guide to world views*. Leicester: InterVarsity Press.
- SIRE, J.W. 1990. *Discipleship of the mind; learning to love God in the ways we think*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity.
- SIRE, J.W. 2004. *Naming the elephant; worldview as a concept*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity.
- SMIT, J.H. et al. s.a. *Wees 'n 24-uur-Christen; 'n Bybelkor-kursus oor die Christelike lewens-en wêreldbeskouing*. Bloemfontein: Die Vereniging vir Christelike Hoër Onderwys.

- SPYKMAN, G.J. 1985. *Spectacles; Biblical perspective on Christian scholarship*. Potchefstroom: Potchefstroom University for C.H.E.
- SPYKMAN, G.J. 1992. *Reformational theology; a new paradigm for doing dogmatics*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.
- STOKER, H.G. 1961. *Beginsels en metodes in die wetenskap*. Hfst.10,11. Potchefstroom: Pro Rege Pers.
- STRAUSS, D.F.M. 1990. *Die mens en sy wêreld*. Bloemfontein: Tekskor.
- STRAUSS, H.J. 1964. *Christelike lewens- en wêreldbeskouing (die diens aan God met ons hele hart)*. Bloemfontein: SACUM.
- STRONKS, G. & BLOMBERG, D. (Eds.). 1993. *A vision with a task; Christian schooling for responsive discipleship*. Grand Rapids, Michigan: Baker.
- TALJAARD, J.A.L. 1963. *Lewens- en wêreldbeskouing en menslike samelewingsverbande*. Potchefstroom: Pro Rege Pers.
- VAN DER WALT, B.J. 1994. The crying need for a Christian worldview and Christian philosophy in Africa. *Orientation; international circular of the Potchefstroom University for C.H.E.*, nos. 71-74: 162-207.
- VAN DER WALT, B.J. 2000. *Visie op die werklikheid; die bevrydende krag van 'n Christelike lewensbeskouing en filosofie*. Potchefstroom: Instituut vir Reformatoriese Studie.
- VAN DER WALT, B.J. 2001. *Transformed by the renewing of your mind; shaping a Biblical worldview and a Christian perspective on scholarship*. Potchefstroom: The Institute for Contemporary Christianity in Africa.
- VAN DER WALT, B.J. 2004. An integral Biblical worldview; a key to the rebuilding of Africa. In: Van der Walt, B.J. (Ed.), *Understanding and rebuilding Africa*. Potchefstroom: The Institute for Contemporary Christianity in Africa. 512-552.
- VAN DER WALT, B.J. 2006. *The liberating message; a Christian worldview for Africa*. Potchefstroom: The Institute for Contemporary Christianity in Africa.
- VENTER, J.J. 1991. The world: a machine or a god? African and Western worldviews. *REC theological forum*, 19(3): 15-32. November.
- VISKER, T.J. & HOFFMAN, S.J. 1997. *Leisure, play, game and sport in a Christian perspective*. Potchefstroom: Institute for Reformational Studies.
- WALSH, B.J. 2000. Transformation: dynamic worldview or repressive ideology? Unpublished paper. University of Toronto.
- WALSH, B.J. & MIDDLETON, J.R. 1984. *The transforming vision; shaping a Christian worldview*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity.
- WARREN, R. 2002. *The purpose driven life; what on earth am I here for?* Grand Rapids, Michigan: Zondervan.
- WOLTERS, A.M. 1983. Dutch Neo-Calvinism: worldview, philosophy and rationality. In: Hart, H., Van der Hoeven, J. & Wolterstorff, N. (Eds.), *Rationality in the Calvinian tradition*. Lanham: Univ. Press of America. 113-131.
- WOLTERS, A.M. 1985. Creation regained; biblical basics for a reformational worldview. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.
- WOLTERS, A.M. 1988. *Schepping zonder grens*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn.
- WOLTERS, A.M. 1989. The idea of worldview and its relation to philosophy. In: Marshall, P. et al., (Eds.), *Stained glass; worldviews and social science*. Lanham: Univ. Press of America. 14-25.
- WOLTERS, A.M. 1992. *Die skepping herwin; Bybelse grondslae vir 'n reformatoriese lewensbeskouing*. Potchefstroom: Instituut vir Reformatoriese Studie.
- WOLTERS, A.M. 2007. Appropriating *Weltanschauung*; on Jerusalem's speaking the language of Athens. In: Bonzo, J.M. & Stevens, M., *After worldview*. Sioux Center, Iowa: Dorset College Press. 56-64.
- WOLTERSTORFF, N. 1983. *Until justice and peace embrace; the Kuyper lectures for 1981 delivered at the Free University of Amsterdam*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.